

Kossuth-vita” Széchenyi-párti résztvevői számára ő csak Széchenyi művének elrontója volt, a *Kossuth*-pártiak számára pedig legalábbis ott volt a kísértés, hogy *Kossuth* elődjét a liberális ideológia s a liberális párt kialakításában ne lássák kellő arányaiban. Pedig ott van a helye a reformkori magyar legnagyobbjainak sorában – abban a láncban, amely Széchenyin kezdődve, rajta s Deákon vezet *Kossuth*ig.

Trócsányi Zsolt

Zala, az alvó falu

– Látogatás egy nemzeti emlékhelyen –

HOGY KERÜL ZALA SOMOGYBA? – teszem fel magamnak a vetélkedőbe illő kérdést. Hol van ide a Zala folyó, vagy akár Zala megye határa?

Hagyjuk egyelőre megválaszolatlanul ezt a kérdést. A felelet ott vár bennünket a kis somogyi falu történetében.

Mikor a Tab és Kapoly közötti autóbusz elágazástól indulva (ahol a távolsági autóbusz letett), az apostolok lovain, két kilométeres sétával elérem a Zala feliratú helységtáblát, mindjárt mögötte – mintegy a falu bemutatkozásaként – egy zsúpfedeles ház tűnik szemembe. A számtábláján „Zichy Mihály utca 1.” feliratot viselő ház bizony eléggé roskatag: egyszerre figyelmeztet a falu nagy szülöttjére és a község sok tekintetben elhanyagolt állapotára.

Tavasszal, a falu népi műemlékeit kutatva ebben a régi házban bukantam rá egy, a megrokkant tetőszerkezetből előkerült gerendára, amely az

ANNO 1836. T.I.

véssett feliratot viselte. A ház lakói megígérték, hogy vigyázni fognak rá, de ez bizony csak ígéret maradt. Most, amikor újból itt járok, le-sújtva hallom, hogy a gerenda nemrégiben tűzre került, – pedig akadt volna másféle tüzelő is elég a háztájon.

Jelképesnek érzem ennek a gerendának a sorsát. Előkerült a falu népi építészetének egy csaknem másfél százados tárgyi emléke, amely a

Zichy Mihály utca 1. Zala legszélő háza

község egy hajdani lakójának névbetűit is örzi. A múlt e beszédes tanúja – a helység múzeumában elhelyezve – megeleveníthette volna egy karéját azok életének, akik valaha itt éltek, építettek, küszködtek és meghaltak, s kiinduló pontja lehetett volna e nem mindennapi falu – mint látni fogjuk – nem mindennapi településtörténeti kérdései kibogozásának.

A NÉPI ÉPÍTÉSZET kutatója meglepődve észleli, hogy nemcsak az említett szélső ház zsúpfedeleles, hanem a falu közepétől „lenek” húzódó Zichy Mihály utcán, s a folytatásként „főnek”, a falu végéig tartó Kossuth Lajos utcán még másik kilenc ház is. Ezekben a házakban leginkább idős emberek laknak. A fiatalok kirepültek; többnyire nincs kinek és nincs miből építeni. Az öregek azonban életük végéig meglennének a zsúpfedelek alatt, – ha nem ázna be a zsúpfedél. Pedig, ha a zsúpfedeleket nem javítják, az bizony beázik: előbb nedves lesz a lakás, majd kidől a fala. Úgy jár, mint a Kossuth Lajos utca 9. számú ház, amelynek kettényílt homlokzatán szépen lehet tanulmányozni a régi építkezésre jellemző szelemen-es-ollóágas tetőszerkezetet és az épen maradt szép vonalú kis „rakott sporhelt”-et. Mi lenne, ha a helyi tsz vetne néhány hold rozsot, hogy a zsúpfedeleles házak lakói, kézciséppel kicsépelve a magot, az épen maradt szalmából zsúpot (az évszázados technikának megfelelően „kancaszúpot”, „bakzsúpot” és „buksit”) készítsenek, s megvédhessék lakóházuk évszázados falait a beomlástól.

Az ilyen, szépen karbantartott zsúpfedeles házak hangulatos faluképet biztosítanak, amelynek idegenforgalmi értéke is van.

ZALÁNAK NEMCSAK MÚLTJA van, hanem jövője is: Ez, az első pillantásra alvónak, halódónak látszó falu még felébredhet. Jövőjét részben az biztosítja, hogy Somogynak egy kisebb iparosodó göca közelében fekszik: középen a tabi üzemek: a Videoton fiók és a Ponyvagyár, valamint a most épülő Vegyipari Gépgyár között. A zalaiak ezeken a helyeken találják munkát.

DE ZALA EMELLETT NEMZETI EMLÉKHELY is. Akárcsak *Berzsenyi* révén Nikla, *Csokonai* révén Csurgó, s *József Attila* életének tragikus itteni vége folytán Balatonszárszó.

Zala, Nikla, Csurgó, Balatonszárszó, és országszerte a többi (irodalmi-művészeti, történelmi, tudományos és munkásmozgalmi) nemzeti emlékhely a hazafias nevelés, a honismereti mozgalom még kelően ki nem aknázott lehetőségét, több kulturális törekvést egybefogó gyűjtőpontja.

A kis Zala nagy kincse, *Zichy Mibály* emléke és kulturális hagyatéka. Ezt kell az eddiginél jobban birtokba venni és felhasználni. De hogyan?

A zalai *Zichy Mibály* emlékmúzeum mai állapotában még nem képvisel elég idegenforgalmi vonzóerőt, nem tölti be eléggé nevelő hivatását. Fel kellene újítani, át kellene rendezni (úgy tudom, erre már készülnek is a tervek) ahhoz, hogy korszerűen, kellő színvonalon és kellő hangsúllyal bemutathassa a nagy festő romantikus pályafutását,

Zalai utcakép: egykori jobbágházak a volt *Zichy*-kúria szomszédságában

sokszínű életművét, a haladó embert, a grúzok által nagyra becsült, valósággal grúz nemzeti festőnek tisztelt kiváló művészt.

De ez a felújítás még nem elég. Úgy kellene a *Zichy Mihály* kultuszt felébreszteni, kifejleszteni, hogy ez egyúttal kulturális aktivitásra mozgósítson a közelebbi és távolabbi környéken – s nem utolsósorban magában a faluban is.

ZALA KÖZSÉGNEK ugyanis ez a „rejtett tartaléka”. A felemelkedés útja a helység nagy szülöttje, *Zichy Mihály* kultuszának említett széles körre kisugárzó kibontakoztatásán keresztül vezet. Ezt kellene a helyi kulturális törekvések középpontjába állítani. Ez tenné majd lehetővé egy olyan hosszabb távú közművelődési terv kialakítását és teljesítését, amely a község nagy kulturális kincsét, ezt a ma még bizony eléggé holt tőkét a szűkebb és tágabb környék hasznára forgalomba hozza. Minthogy ennek az elgondolásnak a realizálása nemcsak Zalának kamatoznék, megvalósításában minden bizonynal számíthatna a Zala-ral közös tanácsi székhely, Tab nagyközség, az egyesült tabi-siófoki járás és a megye hivatalos szerveinek és társadalmi erőinek támogatására. Helyesebben, a terv – beszéljünk róla a továbbiakban úgy, mint realitásról – lényegéhez tartozik ezeknek az erőknek a mozgósítása.

Zalán megszűnt az önálló tanács. A volt *Zichy* kúria központi részében elfoglalt helyiségei tehát felszabadulnak. Így lehetőség nyílik az emlékmúzeum már érintett, régóta esedékes korszerű átrendezésére, megfelelő raktár, gondnoki lakás és kutató-vendégszoba létesítésére, s – az említett művelődési koncepciónak megfelelően – az emlékmúzeummal szerves kapcsolatban álló helyi művelődési központ (a felújított emlékmúzeum színvonalához méltó berendezésű előadóterem, könyvtár és klubhelyiség) kialakítására.

AZ EMLÉKMÚZEUM korszerűsítése, továbbfejlesztése, itt a Balaton közelségében feltétlenül indokolt, de e nemzeti emlékhelyünk idegenforgalmi vonzereje növelésének nem ez az egyetlen módja. Az épen maradt népi műemlékek szinte maguktól kínálják a lehetőséget egy, az emlékmúzeumot kiegészítő *szabadtéri múzeumbáz* (nem „skanzen”, ez földrajzi név, Stockholm egyik részének, s egyúttal Svédország nagyhirű szabadtéri néprajzi múzeumának neve) létesítésére. Ez a múzeumbáz szerves kiegészítője lenne az emlékmúzeumnak. A kúria kiállítása bemutatná az ott született nagy festő munkásságát és alkotásait, a múzeumbáz pedig (építkezésmódjában, bútorzatában, gazdasági és használati eszközeiben) megjelenítené a halhatatlan művész környezetét, a *Zichy Mihály* kori, az egyik lábával a jobbágyvilágban, a másik lábával a feudálkapitalizmusban álló kis falut, azt a paraszti éle-

tet, amelyet még *Zichy Mibály* is ismert. Így csatlakoznék – idegenforgalmi tényezőként – a nemzetközi nyelvű képzőművészet mellé a szintén nemzetközi érdeklődésre számot tartó paraszti archaikum.

A SZABADTÉRI MÚZEUMHÁZ a falu népét is közelebb hozná az emlékmúzeumhoz. *Zichy Mibály* és a többi *Zichy* alakja (így a bohém, mulatozó, de emberséges Miklósné) ma is elevenen él a helybeli idős emberek emlékezetében, s a nagy festő unokáját (aki ma az emlékmúzeum gondnoka) Lucy néninek, nagymamának szólítják a faluban. A *Zichy Mibály* kultusz ápolásával új népművelő profilt nyerő, az emlékmúzeummal szerves kapcsolatba kerülő könyvtárba és klubhelyiségbe szívesebben mennének majd az idősebb zalai parasztok is (mert a tsz-tagság itt sem a fiatalokból regrutálódik), mint ma, amikor a községi könyvtárból csak az iskolásgyermekek visznek olvasnivalót. Valóságos felnőtt honismereti klub, múzeumbaráti kör alakulhatna ki az idős parasztemberekből, akiket vonzana az, hogy a *Zichy*-mondák összegyűjtésében, a falu történetének összeállításában, a jobbágyvilág, a cselédelet emlékeinek összehordásában szükség van az ök aktivitásukra, szakértelmükre is.

Hogy ez mennyire így van, bizonyítja a már „hetvenkedő” *Kovács Pista* bácsinak, a falu valóságos két lábon járó krónikájának példája. Amikor az egyik népi műemléképület múltját kutatva bekopogtattam hozzá, ezzel fogadott: csakhogy végre beszélgethetek valakivel, akit az ilyen dolgok érdekelnek.

Pista bácsi nagyapjától a következő, a falu településtörténetének egy színes mozaikját őrző történetet hallotta: *Zichy Mibály* édesapja, *Zichy Sándor* idejében, az egykori kúriával szemben, az út túlsó felén (a gesztenyefasorral kettéosztott mai park területén) négy jobbágyház állott. Egyikük az akkori bíróné, *Kovács Pista* bácsi édesapjéé volt. Az uraság szerette volna, ha a jobbágyházak eltűnnek onnan. Megígérte, hogy ha lebontják őket, a falu felső részében (a mai Kossuth Lajos utcában) négy új házat épít helyettük. A bíróné, aki – bár írni, olvasni nem tudott – a falu előtt nagy tekintélyben állt, nem volt hajlandó eleget tenni az uraság kívánságának. *Zichy* nem akarta kenyértörésre vinni a dolgot, csak az öreg bíró halála után egyezett meg jobbágyaival, s építtette fel nekik az új házakat.

Az áttelepített házak közül kettő még most is áll. Milyen megkapó lenne, ha a tervezett múzeumház éppen a *Zichy Mibály* édesapja által építtetett jobbágyházak egyikében jönne létre, s ilyenformán ez a „parasztmúzeum” is „családi” kapcsolatban állna a nagy festővel.

A ZICHY MIHÁLY-KULTUSZT a helyi közművelődés motorjává tevő terv megvalósítása – amint már említettem – igényli Tab nagy-

A Kossuth Lajos utca 14. sz. alatti Zrínyi-ház. A hagyomány szerint Ziczy Mibály édesapja építtette

köztség támogatását, s ugyanakkor termékenyítőleg hathat majd annak kulturális életére is.

Tab Somogynak (Kaposvár, Marcali és Barcs mellett) egyik iparosodási alközpontja. Művelődési házában olyan klubéletet kellene teremteni, amely a Tabra beköltözött, illetőleg ide bejáró munkásfiatal-ságnak vonzóerőt, kulturális aktivitást és művelődési lehetőséget biztosítana. A már működő fotó- és modellező szakkör mellett elsősorban *bonismereti szakkör vagy klub* létrehozására gondolok, amelynek évek-re szóló tartalmas tevékenységet biztosíthatna a Ziczy Mibály életmű-vel való foglalkozás (névadója is ő lehetne), a zalai szabadtéri múzeumház létrehozásában való részvétel és a zalai idős parasztok honismereti, múzeumbaráti klubjával való együttműködés.

Tab vezetősége és kulturális vezérkara, mely munkásmozgalmi hagyományainak ápolása révén már eddig is jelentős szerepet vállalt a környék ifjúságának szocialista hazafias nevelésében, a fenti feladatok ráeső részének teljesítésével is példamutató pionírmunkát végezhetne.

A ZALÁN-TABON remélhetőleg mielőbb kialakuló munkának tovább kell gyűrűznie a járásban és a megyében. Ehhez a „hivatalosak” támogatása mellett szükség van a járás és a megye társadalmi erőinek mozgósítására is. Ez nemcsak feltétele, hanem célja is e kulturális programnak.

Mire gondolok itt? Arra, hogy a járás és a megye úttörő és KISZ-szervezeteinek, ifjúsági házainak, a környékbeli középiskolák, diák-kollégiumok, ipari tanuló intézetek honismereti és egyéb érdekelt szakköreinek, irodalmi színpadainak, országjáró köreinek, művészeti együtteseinek tagjai, szakköri munkaként és alkalmi akciók keretében részt vállalnak a programból. Pl. a járás úttörő és KISZ-szervezetei versenyre hívják a megye más járásokban fekvő emlékhelyeinek (pl. Niklának vagy Csurgónak) fiatalságát, a *Zichy Mibály*-, *Berzsenyi*- vagy *Csokonai*-hagyomány gyűjtésére, ápolására; kerékpáros túrákat szerveznek a megyei emlékhelyek útvonalán, Zalától, Tabtól, Szántódon, Szárszón, Niklán, Marcalin, Mesztegnyön, Nagybjajomon, Hete-sen keresztül Csurgóig (vagy akár az egykor Somogyhoz tartozó Sziget-várig) követve, kutatva *Zichy Mibály*, *Pálóczi Horváth Ádám*, *Berzsenyi, Vikár Béla* és *Csokonai* nyomdokait, a forradalmi megmozdulások (pl. az 1840-es mesztegnyi zendülés) emlékeit.

A Zrinyi-ház tornáca (Morvay P. felv.)

MINDENNEK, PERSZE SZEMÉLYI ÉS TÁRGYI FELTÉTELEI is vannak (pl. megfelelő népművelő beállítása Zalára, a múzeumház berendezéséhez és működéséhez szükséges anyagi fedezet biztosítása stb.). Ezek előteremtése azonban az illetékes tanácsok (és üzemek), a megyei múzeumi szervezet, a műemléki szervek stb. erőinek mozgósításával, a társadalmi szervezetek (úttörők, KISZ, s nem utolsósorban a Hazafias Népfront) összehangolt (és összehangoló tevékenységével megoldható.

Az itt vázolt elgondolás kellő ütemű megvalósításához megújuló emlékeztető-serkentő lendítőerőt biztosítanak a közelgő *Zichy Mihály* évfordulók. 1972-ben van a nagy festő születésének szánegyvenötödik, 1976-ban pedig 150. évfordulója. E jubileumokat már tettekkel, a vázolt kulturális program egy részének tető alá hozásával (a múzeumház esetében ezt szó szerint is vehetjük) kellene ünnepelnünk.

(De hol marad a felelet a cikkem elején fölített kérdésre? Mi a falu elnevezésének magyarázata? – Ezt talán válaszolja meg valaki olvasóim közül. Addig félreteszem kéziratom erre vonatkozó sorait. Remélem, vázolt elgondolásom érdemi része is vált ki majd hozzá-
szólásokat.)

Morvay Péter